

1852-1912

Caragiale

ION LUCA CARAGIALE

OPERE

Ediție în trei volume

1

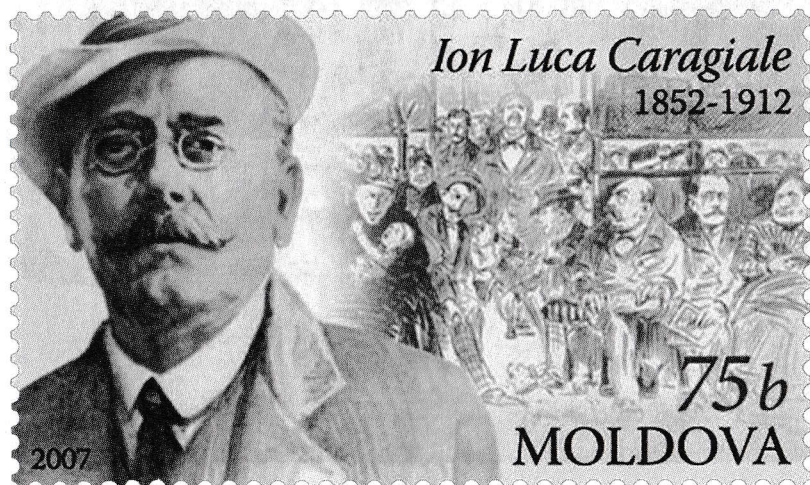
PROZĂ LITERARĂ ÎN VOLUME

Ediție, cronologie, notă asupra ediției, note și comentarii
de Stancu ILIN, Nicolae BĂRNA, Constantin HÂRLAV

Studiu introductiv și coordonare de Stancu ILIN

Trupa Teatrului „Satiricus – I.L. Caragiale” din Chișinău

Timbru cu chipul dramaturgului emis la Chișinău de Agenția „Poșta Moldovei” în 2007

CUPRINS

Studiu introductiv (Stancu Ilin)	5
<i>Cronologie</i>	33
<i>Notă asupra ediției</i>	46

TREI NOVELE (1892)

Păcat... ..	49
O făclie de Paște	72
Om cu noroc!	84

NOTE ȘI SCHIȚE (1892)

În Nirvana	88
Ironie	92
Două note	96
Grand Hôtel „Victoria Română“	99
Un artist	103
Norocul culegătorului	105
25 de minute... ..	107
Temă și variațiuni	111
Din carnetul unui vechi sufletor	114

SCHIȚE UȘOARE (1896)

Un pedagog de școală nouă	131
Reformă... ..	140
Statistică	142
Congresul Cooperativ Român	144
Noaptea Învierii	148

SCHIȚE (1897)

O invenție mare	154
Poveste	156
Răzbunare (de Carmen Sylva)	161
Broasca minunată	182

NOTIȚE ȘI FRAGMENTE LITERARE (1897)

Între două povețe.....	187
O vizită la castelul „Iulia Hasdeu“	191

MOMENTE (1901)

La Hanul lui Mânjoală	201
Cănuța, om sucit	208
Două loturi	215
La conac	227
Reportaj	232
Ultima oră!...	238
Boris Sarafoff!...	242
Groznică sinucidere din strada Fidelității	249
Amicul X...	257
Caut casă...	260
De închiriat	263
Proces-verbal	266
Urgent...	269
Dl Goe...	273
Vizită...	278
Triumful talentului...	281
Întârziere	285
Petițiune...	289
Lanțul slăbiciunilor	294
La Moși...	297
Tren de plăcere	301
Atmosferă încărcată	307
Tempora...	311
O lacună...	313
Situațiunea	318
1 aprilie	321
Five o'clock	325
High-life	329
Cadou...	333
Diplomație	336
Mici economii...	339
Inspecțiune	343
Ultima emisiune...	351
Amici	354
Telegrame	358
O zi solemnă	365
Boborul!	369

Baioneta inteligentă [Garda civică]	372
Justiție	376
Art. 214	379
Căldură mare	389
Bübico...	393
C.F.R.	398

MITICĂ (1902)

Mitică	403
--------------	-----

SCHIȚE NOUĂ (1910)

Kir Ianulea	408
Mamă...	429
Pastramă trufanda	433
Partea Poetului	437
Duminica Tomii	441
Monopol...	445
O cronică de Crăciun...	449
Antologie...	457
Greu, de azi pe mâine... sau unchiul și nepotul	462
Meteahnă...	466
Identitate...	469
Așa să mor!	473
Repausul dominical	477
Țal!...	481
O conferență	487
Ion...	492
Calul dracului	496
Făt-Frumos cu Moț-în-Fronte	504

NOTE ȘI COMENTARII	511
--------------------------	-----

ICONOGRAFIE	605
-------------------	-----

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția în trei volume *Opere* de I.L. Caragiale este legată prin însăși substanța ei de eforturile înaintașilor.

La mai puțin de două decenii de la moartea scriitorului, în 1930, începe publicarea primei ediții critice de anvergură, inițiată de Paul Zarifopol, sub îngrijirea căruia au apărut trei volume, și continuată de Șerban Cioculescu, de la volumul IV la VII. Mai aproape de zilele noastre, a apărut o nouă ediție critică, *Opere*, 1-4 (1959-1965), sub îngrijirea lui Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin.

Numeroși alți editori au tipărit ediții cu obiective deliberat limitate sub raportul cuprinderii scrierilor lui Caragiale. Dintre acestea, menționăm volumul „Temă și variațiuni”, din 1988. Îngrijitorul ediției, Ion Vartic, a stabilit mai exact textele antologate, numărând și grupând „statistic” (în *Notă asupra ediției*) greșelile confrăților dinaintea sa, așa cum odinioară procedase însuși Caragiale cu erorile tipografice strecurate în scrierile publicate în presa timpului.

Ediția de față este realizată în baza seriei de cinci volume de *Opere*, de I.L. Caragiale (ediția a doua, revăzută și adăugită de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, cu prefață de Eugen Simion), editată sub auspiciile Academiei Române de Fundația Națională pentru Știință și Artă, la București, în anul 2011.

Ea regreuează practic cvasitotalitatea operelor propriu-zis beletristice, în sens restrâns (proză literară, dramaturgie), ale scriitorului, precum și textele sale referitoare la teatru (articole, cronici dramatice și alte însemnări). Textele sunt stabilite, editate și comentate științific.

Este o ediție care cuprinde partea, fără îndoială, cea mai importantă și valoroasă a operei marelui scriitor. Ea are următoarea structură: volumul I, *Proză literară. În volume*; volumul II, *Proză literară. În periodice. Postume*; volumul III, *Teatru. Scrieri despre teatru*.

Modelul de ediție pe care l-am urmat a fost seria de trei volume de *Opere*, publicate în anii 1930-1932, îngrijite de Paul Zarifopol, prieten intim al lui I.L. Caragiale din perioada berlineză, păstrător al multor manuscrise ale scriitorului și al unor mărturii despre laboratorul lui de creație. Proiecția sa pentru celelalte volume ale respectivei ediții a fost continuată de Șerban Cioculescu, de la volumul patru la volumul șapte, ediția devenind clasică, fiind singura încheiată. Noua ediție critică, inițiată în 1959, editată sub îngrijirea lui Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin, s-a oprit la volumul al patrulea (1965), iar textele publicate au fost afectate de rigorile cenzurii din epocă.

Șansa de a putea consulta extrem de util instrument de lucru *Bibliografia I.L. Caragiale în periodice*, 2 vol., elaborată în Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” de către Mioara Apolzan, Marin Bucur, Georgeta Ene, Dorina Grăsoiu, Rodica Florea, Stancu Ilin și Dan C. Mihăilescu, ne-a permis să îmbogățim sumarul ediției noastre cu texte noi și să configurăm mai exact circulația textelor caragialiene în epocă. Nu în ultimul rând, menționăm contribuția îngrijitorilor acestei ediții, prin cercetări minuțioase în presă și în arhive, în cadrul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” sau pe cont propriu.

În ediția noastră am fost preocupați de acuratețea și integralitatea textelor, confruntând forma tipărită cu manuscrisul, când acesta există.

La stabilirea textului, ne-am condus după principiul consacrat al reținerii, ca text de bază, a ultimei forme supravegheate de autor.

Principiul ordonării textelor în sumar este cel cronologic, desigur îmbinat cu cel al departajării, al trierii textelor după gen literar și tematică (mai precis spus: principiul ordonării cronologice este aplicat în cadrul fiecăreia din marile secțiuni – respectiv proză literară în volume, proză literară în periodice, teatru și scrieri despre teatru – în care este repartizat materialul publicat în actuala ediție).

Am aplicat normele ortografice actuale ale Academiei Române. Am păstrat particularitățile de limbaj ale autorului și alternanțele în scrierea unor cuvinte, prezente și în manuscrise.

Primele două volume ale prezentei ediții cuprind proza literară, în sensul cel mai larg: nuvele, povestiri, schițe, momente, amintiri („reminiscente”), anecdotă, „mofturi”, „gogoși”, notițe critice, basme, parodii etc. Ne-am confruntat – la fel ca predecesorii noștri în editarea scrierilor lui I.L. Caragiale – cu dificultatea departajării riguroase între literatură beletristică „propriuzisă” și literatură „jurnalistică” sau publicistică. În delimitarea pe care am operat-o – inevitabil controversabilă –, criteriul hotărâtor a fost prezența perceptibilă a intenționalității artistice.

I.L. Caragiale a publicat un anumit număr de „traduceri” din textele unor prozatori străini (Mark Twain, E.A. Poe): sunt de fapt traduceri libere, adaptări sau repovestiri, cu un înalt grad de originalitate, fapt pentru care le-am inclus printre textele originale ale scriitorului (semnalând, bineînțeles, numele autorului lor originar și deci, implicit, condiția lor de traduceri sau adaptări).

Volumul I al prezentei ediții cuprinde textele de proză literară apărute în volumele publicate în timpul vieții autorului, iar volumul al doilea cuprinde textele apărute – și rămase, până după moartea autorului – în periodice și texte postume. În interiorul fiecărui volum a fost respectat criteriul cronologic, cu specificarea că în primul volum am urmărit cronologia volumelor, de la „Trei novele” (1892) la „Schițe nouă” (1910), în vreme ce în al doilea, evident, am urmat cronologia primei apariții a textelor în periodice (respectiv a primei publicări, în cazul textelor postume). Pentru a da cititorilor o idee despre profilul sumarelor întocmite de autor deloc la întâmplare, în volumul I al ediției am respectat, în cadrul fiecăreia din volumele publicate de I.L. Caragiale, ordonarea textelor hotărâtă de acesta. Titlurile prezente în mai multe volume au fost reținute, desigur, o singură dată, și anume doar la prima apariție, specificându-se preluările succesive în *Note și comentarii*. La stabilirea textelor, s-a luat ca bază ultima tipărire în volum.

La compartimentul *Note și comentarii* am înregistrat toate aparițiile cunoscute ale nuvelor, schițelor și a altor proze, în periodicele și în volumele apărute până în anul morții scriitorului. A fost consemnată existența chiar și fragmentară a unor manuscrise. Am făcut trimiterile necesare, apoi, la volumele *Opere complete* din 1908, precum și la plachetele postume „Reminiscente” și „Abu-Hassan”. Am înregistrat riguros publicarea textelor în cele două ediții critice: *Opere*, I-VII (1930-1942) de Paul Zarifopol și Șerban Cioculescu și *Opere*, 1-4 (1959-1965) de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin. În privința variantelor, am reținut în special deosebirile semnificative, compozițional, nepropunându-ne să relevăm exhaustiv măruntele diferențe de cuvânt sau de literă. Am reprodus, totuși, integral, în *Note*, variantele unor texte reprezentând prime redactări, radical deosebite față de textul de bază.

În comentariile noastre, am reținut amintirile sau însemnările diverse care spun ceva despre geneza textelor. În privința recepției critice, ne-au interesat îndeosebi reacțiile criticilor din epocă, fără a neglija comentarii importanți din postumitatea lui I.L. Caragiale. Am

ținut să relevăm și principalele contribuții ale exegezei caragialiene de după ediția critică Cioculescu.

Am menționat numele cercetătorilor care, de-a lungul timpului, au identificat texte necunoscute ale lui I.L. Caragiale.

În volumul al doilea, *Proza literară. În periodice. Postume*, sunt publicate, după cum am menționat, textele de proză literară ale lui I.L. Caragiale care au apărut în periodice și care, în timpul vieții scriitorului, nu au fost incluse de acesta în vreunul din volumele publicate. Li se adaugă, într-o secțiune aparte, câteva texte care au fost tipărite pentru prima oară postum, fie în volumul „Abu Hassan” (1915), editat de fiul său, Luca I. Caragiale, fie în periodice, fie, reproduse după manuscrise, în una sau alta din edițiile critice de *Opere* – 1930–1942, respectiv 1959–1965 ale lui I.L. Caragiale (proveniența exactă a fiecăruia dintre textele postume fiind indicată în notele respective, din secțiunea *Note și comentarii*).

Al treilea volum al ediției de față cuprinde opera dramatică a autorului, cărora i se adaugă textele – de natură publicistică sau eseistică – în care și-a găsit expresia meditația omului de teatru complet, privind dramaturgia, arta spectacolului, organizarea instituțiilor teatrului ș.a.m.d.

În acest volum sunt editate toate piesele originale ale autorului, precum și două monoloage și „100 de ani”, un montaj de texte din literatura națională. Ordinea pieselor a urmat sumarul volumului „Teatru” (1889), unde sunt cuprinse principalele comedii, la care am adăugat *Năpasta* (1890). Din volumul „Teatru” (1894), am preluat „farsa fantezistă” *O soacră*, din „Schițe ușoare” (1896), monologul *1 Aprilie*, în vreme ce monologul *Modern*, „instantaneul într-un act” *Începem* și „revista istorică națională” *100 de ani* au fost reproduse din periodice (informațiile complete privind textul de bază, în fiecare din cazuri, sunt conținute în note).

Am adăugat textelor dramatice originale ale lui I.L. Caragiale și două opere destinate reprezentării scenice pe care acesta le-a semnat în calitate de coautor (*Hatmanul Baltag*, „operă bufă” pe muzică de Ed. Caudella, text scris în colaborare cu I.C. Negruzzi), respectiv de traducător (*Roma învinsă*, de Alexandre Parodi, a cărei versiune românească datorată lui Caragiale a fost primită cu admirație de contemporani, fiind considerată de cei avizați – între alții, de Frédéric Damé – superioară originalului). Reprezentată pe scenă în 1878, dar tipărită (în volum separat) în 1887, traducerea piesei lui Parodi a fost așezată în sumar după piesele (sau monoloagele) originale ale scriitorului, procedare care contravine principiului ordonării cronologice, dar ni se pare justificată de natura particulară a textului în chestiune.

Precizăm totodată că *Hatmanul Baltag* și *100 de ani*, dată fiind natura lor de asemenea particulară, de texte „mixte” sau „hibride” (primul – scris în colaborare cu I.C. Negruzzi, celălalt – „împănăt” cu ample citate din scrieri ale altor autori...), au fost dispuse în încheierea sumarului secțiunii de texte dramatice, ca *Addenda*.

Cu câteva luni înainte de moarte, I.L. Caragiale condiționa dreptul de reprezentare a pieselor sale pe scena Teatrului Național din Craiova (director Emil Gârleanu) de respectarea integrității materiale a textului din „edițiile anterioare ediției «Minerva»”. Aceasta înseamnă că volumul din 1908, „Teatru. Opere complete”, era pus sub semnul îndoielii de dramaturg. Ne-am conformat acestei cereri exprese și am considerat text de bază ediția Socec din 1889. Pentru corectarea câtorva greșeli de tipar evidente, am apelat la ediția Șaraga (2 vol., 1894).

Textele sunt însoțite de note și comentarii, cu indicații bibliografice și date de istorie literară, informații despre geneza și receptarea textelor, opinii critice, alte consemnări de natură să determine o lectură cât mai avizată.

EDITORII

TREI NOVELE (1892)

PĂCAT...

I

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijește, și sub căciula de oaie părul creț și des... și niște ochi blânzi – și mintos tânăr. Când a plecat de-acasă să meargă la București p-atâția ani în școli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l-a sărutat, și i-a zis:

— Niță, mamă, te duci frumos și sănătos; să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa!

Și cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpâni... a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece, și ea l-a ținut să-l mai mângâie încă. Lui i-ardea să se ducă, și măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns și el, ce-i drept, de plânsul ei; dar pe când ochii-i erau triști, închipuirea zbură cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung și necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleași ceasuri... aceiași pași... trei ani întregi! Al patrulea, deși se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele și de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreație a școlii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niță se plimba singur pân curte cu o carte în mână: rămăsese în școală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încălcată: el ocolea curtea repețind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări: un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână și alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niță se opri pe loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pâine muiat în cerneală... sau cine știe ce.

Se uită-mprejur... în curtea școlii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii-n sus și văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mișcându-se ca și cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă și luă ghemotocul: era ceva înfășurat înăuntru... Voi să-l desfacă... O înțepătură... Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă!... Supărat trânti ghemotocul și începu să ștergă degetul împuns, în vârful căruia, după fiecă storsătură, creștea repede la loc o mărgea mare roșie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pământ se desfăcu... între cutele lui o floare!... Cu mirare și cu mai multă luare-aminte ca-ntâia oară, el ridică binișor hârtia... În adevăr era o garoafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând...

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tânăr se simți furnicat din creștet până-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte... Ascunse în sân hârtia și floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din școală cele petrecute, și fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mișcau perdelele.

Bolnav... Friguri și bătaie de inimă, încât nu se putea ține pe picioare. Părintele-direktorul s-a convins că e rău băiatului și l-a trimis să se odihnească. Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea și biletul și-a citit încă o dată, iar, și mereu:

„Ești frumos... Dacă ai vrea, te-aș iubi mult.“

...Dacă ar vrea!...

Cine să fie? El nu e copil; e flăcău de douăzeci și trei de ani... Cine?... O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el își potolește pasul și trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise și perdelele lăsate.

El știe că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuțiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată și cu puțină mândrie zâmbește el când îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine și seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casii unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „dacă ar vrea el“... Clopotul pentru cină sună la școală. Asta-l deșteaptă; el grăbește și intră.

Sunt toți la masă; lui nu-i e foame... Merge și se culcă, așezând sub pernă biletul și garoafa, după ce iarăși privește îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalți băieți venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vără iute mâna sub căpătâi, apucă bogăția ascunsă și stă nemișcat... Unii îl întreabă câte ceva... nu înțelege bine ce... el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopții... Dorm în sfârșit toți. Niță se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în curte... La fereastră lumină... geamurile deschise și perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vadă vreodată.

Flăcăul își umflă pieptul, întinzându-și brațele, amortite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte și o femeie pune mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheață; vrea să strige, dar nu poate, și, până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc și lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăște să se-ntoarcă-n dormitor... Se trăneste pe brânci în pat, își reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, și pe cea stângă fruntea caldă – adoarme și doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopți de pândă... patru... cinci... și tot atâtea zile mai grele ca nopțile; ceasuri de cursuri și de meditații... zgomotul camarazilor, neputința de a sta singur cu închipuirea lui... și frigurile... și ferestrele tot închise... și perdelele vecinic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părintele-direktorul i-a prezentat pe Niță, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, și-a zis:

— N-are nimic, părinte, ...să se plimbe mai des... și-i trece.

Duminica... În sfârșit!

Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-direktorul să iasă la plimbare; el a preferat să stea la școală ca să se poată ajunge cu lecțiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Firește că superiorul a fost încântat de atâta sânguință.

Dejunul s-a isprăvit... Acum școala este iar deșartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise?... Nu – și

n-apucă să ridice ochii doritori și vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Țasta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluță roșie:

„Treci la miezul nopții... Te aștept... O să vezi cât te iubesc.“

Și nicio mișcare la perdele... nicio arătare!...

Ziua trece încet... e însă uneori atâta dulceață și-n chinul așteptării! Dar noaptea! niciodată n-au adormit seminariștii așa de târziu!... Din norocire, mai pe urmă nicio piedecă.

Sare peste poartă fără zgomot și se-ndreaptă sigur către ținta știută. O femeie în umbra gangului!... El se oprește înecat. Ea îi șoptește: „Vino, te așteaptă!...“ Atunci... nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână și să-l ducă pân în tunec încetișor... O scară strâmtă... încăperi întunecoase... iar câteva trepte. Voinicul merge machinal lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiecare pas nesigur, la fiecare șovăire, o oprire de un moment, o povățuire discretă, o șoptă de încurajare și înainte!

Se opresc... Femeia îl lasă de mână... O clipă, părăsit în locul orb și necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranță – aude urechile cum îi țiuiesc de tare și simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia lovește surd cu vârful unghiilor pe o ușă – sunt lângă o ușă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră... un albastru molcom și leneș... Femeia care l-a condus pân în tunec îl împinge binișor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci și trei de ani, în albastru... și ușă se-nchide pe dinafară.

Vorbe?... Încap vorbe?

Cum o femeie știe alinta – cum degetele ei delicate se înfig în mușchii încordați – și gura ei rece ca gheața – și ochii ei beți – și puful mărunț de pe obrazii aprinși zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereții sânelui – și mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – și cât e de bine să te părăsești în stăpânirea acestor atâtea simțiri ce te-nvăluiesc din toate părțile ca niște vârtejuri de aburi calzi saturați de esențe adormitoare...

Cu vorbe să le spun?... Astea se simt și se gândesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce și dureroasă, o exaltare a simțirii îngrozitoare și delicioasă.

Multe nopți asemenea și fiecare neasemănate... Libațiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite și neînchipuite; anecdote picante de

care el avea un repertoriu popular așa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt și din chiar senin; și jocuri, și mușcături; și lupte, atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... și-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplare mai-nainte de-a se cunoaște.

El avea puțin de povestit... Așa era de strâmt satul unde trăise și așa de puțin însemnată viața lui până când „l-a înțepat un ac cu gămălie!“... Șiret țaranul – ținea mult la această cădere de frază; știa el bine că, însoțită de sugerea degetului înțepat și de o privire pe sub sprâncenele posomorâte cu bunătațe, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, și povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viață cu un om istovit, apoi nebun și paralytic; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav și căpiu – o fetiță, care roade și mănâncă lucrurile din casă și care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colo – sală... consiliu de familie... soacră și cumnați – niște creaturi aspre și brutale, care fac împrejurii o poliție dezgustătoare.

Și aci, față cu fraza lui de predilecție, venea așa de potrivit:

— Închipuie-ți ce sete mi-e de viață! ce dor mi-era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în ființa aceea frumoasă se revărsa acum-n afară cu o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină cea vreme fericită.

S-a sfârșit însă.

El a trebuit să renunțe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta firește nu putea îngădui o așa rătăcire... Plângeri... revoltă – de prisos. O ultimă sfortare din partea desperatului a fost întâmpinată într-un chip deciziv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandările imperioase ce-i fuseseră comunicate și să calce pragul, pe care aldată pășea la fericirea ce-o socotea un drept câștigat, scump a trebuit să-și plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcăiele. În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școlii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile și stăruințele părintelui-directorului ca să facă a se descoperi și pedepsi criminalii, care atentaseră așa de crunt la viața elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor fețe păstorești. Acelea i-au adus aspre muștrări că nu-și vede de datorie, că nu îngrijește destul de serios de moralitatea școlărilor, și l-au făcut să înțelea-

gă că, dacă voințe să mai rămână director, n-are să se amestice în cele ce se-ntâmplă afară din poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătorești, nu a celor bisericești!

Nița a stat mult între viață și moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopțile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scurtat cu mult zilele bieteii bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea târziu... Casele se dărâmau și lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia albastă... Femeia murise... Copila bolnavă era într-un institut de educație în străinătate... Consiliul de familie nu stetea cu mâinile-n sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puțin câte puțin, dacă nu uitarea, cel puțin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!... Seminaristul este acum preot – preotul Nița din Dobreni – om așezat și foarte bine văzut de toată obștea.

De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat – târgul anual. Preotul Nița umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, oriincotro, fără o țintă hotărâtă...

Înainte cafenelii din centru e strânsă lume multă, care privește la ceva și râde în gura mare... Poate un animal savant, care denunță vârsta și vițiile spectatorilor: ori vreo paiată... ori altceva. Grămada de lume sporește neconținut... Popa urmează după mulțime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune și-n picioare stau notabilii orașului – reprezentanții județului în vacanță parlamentară, membrii tribunalului, funcționari de la prefectură, primărie, casierie, ofițeri; de jur împrejur lumea pestriță de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Nița se vâra și el.

Ce este? Ce face atâta senzație?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrențeros și murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap un cilindru turtit –, face caraghiozități.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, sfrejit și galben; pulpele-i uscate care se văd prin sfâșiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Așa de prăpădit, este totuși foarte îndrăzneț. Fumează o țigară lungă, se strâmbă-ntr-un chip straniu, păcălește și-njură pe boieri chemându-i dupe porecla știută. Începe să cânte un cântec rușinos jucând ciamparalele, făcând gesturi și mișcări neiertate... Lumea face un haz nespus... O țărancă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, rușinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenție diabolică, își caută loc să scape de privirile întoarse asupra-i, se-nchină și zice depărtându-se:

— Cine știe ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit; merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, și s-așează pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator... Altă țigară... Domnul senator îl tratează cu cafea și rom. Alt „amic“ îl mai îmbie încă cu un păhărel... și încă unul...

Copilul se scoală și-ncepe iar jocul... Acu mișcările și gesturile sunt și mai deșucheate... Cu-ncetul însă membrele pierd siguranța și simetria mișcărilor; cântecul e surd, articularea inegală... încă o strofă!... Dar gâfâiala îl înecă... Cântărețul se oprește un moment clătînându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinși în fundul capului... O sfortare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!... Oftează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvrâște în loc și trupșorul zdrobit atâta se prăbușește greu pe marginea trotuarului. – Beat mort!

Se grămădise lume prea multă... circulația din obor în oraș era întreruptă... Polițaiul chemă pe un vătășel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipească aglomerația.

Popa Nița, cu pumnii încheștați, se sui pe trotoar și apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce râdeau:

— E păcat, domnilor! gândiți-vă! Creștini!... Frumos!... Mare păcat!

Se-nțelege că lumea care se amuzase așa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-și putea găsi liniștea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesii, mormăind între dinți fel de fel de exclamații de indignare.

Cafegiul, care știa multe, fu gata să-i dea toate amănuntele asupra aceluia copil. De necrezut, dar adevărat... și popa ascultă încrement:

— E un copil de familie bună. – O văduvă a unui boier nebun.

— Înamorată cu un băiat de la țară, un seminarist. – Însărcinată.

— Rușinea lumii. – Merge să nască la moșie. – Moartă din facere. – Copilul e aruncat; crește la o țărancă bătrână care moare ș-aceea și el rămâne pe drumuri. – Aci în oraș e pripășit de vreo șase luni: a venit să cerșească și, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta. – O față bolnavă, fugită de la școală prin străinătăți, ajunsă rău pe-acolo; găsită pe urmă de epitropi și-ntoarsă în București; aci fuge cu un ofițer, de la ofițer pleacă cu altul. – Cu băiatul a vrut să-și facă pomană un cizmar: l-a luat ucenic; aș! pungașului nu-i ardea de lucru – soi rău! învățat să ceară, să fumeze și să bea. Meșterul l-a bătut odată pârintește; neprocopsitul a fugit și de atunci trăiește așa: spune obrăznicii, măscării, caraghiozități, și capătă și el o bucătică de pâine; se-nțolește de la unul ș-altul de pomană, și doarme Dumnezeu știe unde-l ajunge oboseala. – Istoria asta de-aminteri tot orașul o știe; de-aia-l și cheamă „Mitu Boierul“.